

İSLAM'DA HÜRRIYET*

Muhammed b. Tavît et-Tancî

İslam hürriyeti kayıtsız ve düzensiz değildir. Böyle bir hürriyet anarşidir, hürriyet değildir; yeryüzünün nizamını bozmaktır, bu tarzı İslâm kabul etmez. Onun hürriyeti, diğer hürriyetlerle tahdit edilen nizamlı hürriyettir. (İslam ıslah için gelmiştir, ifsad için değil.

İslam daveti coğrafi bir hudut içine haşrolunmayan beşeriyete şamil insani bir davettir, ırk, renk ve bölge farkları tanımayan alemşumul gayet geniş bir ihtilaldir. –Ey Peygamber- deki: “Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerlerin mülkü tasarrufuna mal olan, kendisinden başka hiçbir tanrı bulunmayan, hem dirilten, hem öldüren Allah’ın size, hepinize gönderdiğim peygamberim. O halde Allah’a ve O’nun ümmi nebi olan resulüne –ki kendisi de Allah’a ve onun sözlerine iman etmekte olandır- iman edin. Ona tabi olun. Taki doğru yolu bulmuş olasınız.”¹

“Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.”²

“Biz seni ancak bütün insanlara beşir ve nezir olarak gönderdik.”³

Böyle bunun gibi umumi ve geniş bir davet hayatîyetini ve kuvvetini yayıldığı yerlerin genişliği ve o davete uyan kimselerin çokluğundan almaz, onun kuvvet ve hayatîyeti o davete iman ve onun kaidelerini ve esaslarını insan ruhunun derinliklerine kadar yerleştirmekle mümkündür. Böylece bu davetle, insanın vicdanı onun

* Muhammed b. Tavît et-Tancî, “İslam’da Hürriyet”, *Hilal Dergisi*, 1/5 (1959), s. 12-13. Bu makale, İslam Mezhepleri Tarihi Yüksek Lisans öğrencisi Ebru Koçak tarafından dizilmiştir.

¹ 7. A’raf, 158.

² 21. Enbiya, 107.

³ 34. Sebe’: 28.

içinde bir kuvvet olur; onu daima harekete getiren, ileri iten, amel-lerinde onu bir yöne çeviren daimi faal bir kuvvet haline gelir.

Bu noktadan, İslam tealimi ile insanların kalplerine nüfuza ve onlara inandırmaya kuvvetle ihtimam etmiştir ve onu içlerine yerleştirmeye uğraşmıştır. İnsanın vicdanına itina ederek, onu insanın kemalini tamamlayacak olan zahiri işlerinde bir murakip yapmıştır. İşte O, insanı her an takviye eden, onu hareketlerinde bir yöne tevcih eden, manen ve maddeten ona yardım eden bu iç muharrik, bu iç kuvvetidir.

Bir Hadisi Şerifte: “Dikkat ediniz! İnsanın vücudunda bir yer vardır, bu ıslah edilirse vücutta işe yarar bir hale gelir, o fesada uğrarsa bütün insan bedeninde düzen bozulur; bu şüphe yok ki kalptir, Kalp.”⁴ Ve diğer bir Hadiste: (Allah sizin vücudunuza ve şeklinize değil, fakat kalplerinize bakar.)⁵ diye geçer.

İslâm dini her şeyden önce, evvela bir tahdide tabi tutmaksızın, bir renk ve cinse ayırmadan bütün insanları tevhide davet eder.

İslâmiyet’te tevhit, bir insanın diğer insanla müsavi olduğu bir ve tek Allahü Teala’ya iman etmeye itina ettiği gibi Allah’tan başka her türlü varlıktan anı derecede canlı ve cansız varlıklardan (tağut) uzaklaşmayı ve onları inkarı ehemmiyetle amirdir.

(Ey kitaplılar! <Yahudi ve Hıristiyanlar> hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi –ve adil- bir kelimeye şöyle diyerek gelin “Allah’tan başkasına tapmayalım, ona hiçbir şeyi eş tutmayalım, Allah’ı bırakıp birbirimizi Rablar diye tanımayalım”)⁶ “Her ümmete, yalnız Allah’a ibadet etmeleri tağut (Allah’ın gayrında mutlak olarak her türlü varlık) tan ictinab etmeleri için her ümmete bir peygamber gönderdik.”⁷

İslâm bu saf berrak rengiyle insanları tevhide davet ederken onun aklını, vicdanını ve kalbini de esaretten kurtarır; cinsi ne olursa olsun insan akıl ve vicdanına baskı yapan her kuvveti redde-

⁴ Buhârî, Sahih, 1, 20 (Feth el-Bârîi Haşiyesi, 1, 117)

⁵ Müslim, Sahih, II, 279; Şerhu’n-Nedve, IX, 458-459.

⁶ 3. Âl-i İmrân, 64.

⁷ 16. Nahl, 36.

der. O insanın kafasına koyduğu kanatlar nasıl olursa olsun onun gidişat ve amellerini hurafeler içine boğarak akidelerini bozan hiçbir otoriteyi tanımaz.

İslâm'ın şefaatsız ve vasıtasız olarak imana davet ettiği tek Allah, zengin de fakirin de, kuvvetlinin de zayıfın da, izzetlinin de zelilin de uyanık ve uyuşuk olanın da ilahıdır. İnsanların kuvvetli ve zayıf olanları, zengin ve fakirleri, aziz ve zillet içinde kalanlar, anlayışlı ve anlayışı geri olan kimselerin hepsi Allah tarafından insan olmaları bakımından aynı seviyededirler... Biri diğerinden üstün değildir ve mevkileri müsavidir. Kıymet derecelerinde üstünlük ve aşağılık yoktur. Zenginlik, fakirlik, kuvvetlilik, zaaf hali, izzet zillet, anlayışlı olmak, geri anlayışı bulunmak, bütün bunlar zamanla değişen arızı şeylerdir. İslâm insanın kıymetini takdirde bunları hesaba katmaz. Ona göre insanın kıymetini hemcinsleri arasında yaşayıştaki gidişatı, Allahu Teala'ya takvası ve ona karşı duyduğu huşu⁸ tahdit eder. Mevkiini yükseltir ve onu üstün bir kişi kılar. İnsan çalıştıktan, takvasını muhafaza ettikten sonra yüzünün beyaz siyah olması, bu şu ırka mensup olması bir şey ifade etmez. "İnsanlar Ademdendir, Adem de topraktır."⁹

Hürriyet yolunda mücadele tarih boyunca bize bu hürriyetin verilmemesini, zorla alındığını anlatıyor. Fakat İslam dini 1400 küsur seneden beri -istenmeden- insan haklarını, vicdan ve kalbini tahakkümden kurtararak hürriyetini teslim etmiş, bütün insanları bir tefrik yapmaksızın, müsavi görmüştür.

İnsan hürriyeti zikredilince hemen yanında müsavat, ferdi mesuliyet ve hükümlerliliğin müşavere ve adalet prensibine uygun düşmesi hatıra gelir. İşte İslâm dininin insan hürriyetini kıymetlendirirken birinci plana koyduğu prensipler bunlardır.

İslâm'da hürriyet her türlü kayıtlardan soyulmuş havayı bir şey değildir. Her şeyi beraberinde götürüp etrafını yıkan ve tahrip eden bir sele benzemez, aynı zamanda her şeyi kökünden söküp atan, yolunu süpürüp götüren karmakarışık esen bir fırtına da değildir.

⁸ Hucurât: 13. Ayrıca bkz.: Aynî, *Kitâbu Feth el-Bârî*, VIII, 273.

⁹ Ebû Davut, *Sünen*, II, 624.

Böyle bir hürriyet anarşidir, hürriyet değildir. Yeryüzünün nizamını bozmaktır, bu tarz, İslam kabul etmez. Onun hürriyeti, diğer hürriyetlerle tahdit edilen nizamlı hürriyettir.

Her müslümanın kendi şahsına ait hürriyeti ve bir takım hakları vardır. Fakat her Müslüman, İslâm'ın kendisinden başka Müslümanlara verdiği hakları korumak mecburiyetindedir. "Müslüman, müslümanın kardeşidir; Müslüman kardeşine zulmetmez, onu küçük düşürmez ve tahkir etmez."¹⁰ "Müslümanın kanı, malı, ırzı haramdır."¹¹ Bunlardan biriyle bir müslümana eziyet etmek; helal olmaz; zira "Müslüman, dilinden ve elinden diğer Müslümanların zarar görmedikleri, salim kaldıkları insandır."¹² Ve insanın kemali "Müslüman kardeşi, kendi nefsinin sevdiği gibi sevmelidir" ile olur.¹³

Gayri müslimin hakkını gözetmek, ona ihtimam etmek, Müslümanların hakları gibi mecburidir. Her Müslüman, İslam ülkesinde yaşayan gayri Müslimlere İslâm'ın verdiği hakları gözetmek, korumak zorundadır. Ve Müslüman ülkesinde onlarla beraber yaşayan gayri müslimin şahsı İslâm'ın uhdesinde ve zimmetindedir. Keza malı ve inancı da böyledir. Bütün bunlar masundur. Müslüman tarafından bir tecavüze uğraması hükmen haram kılınmıştır. "Anlaşma ile İslâm ülkesinde yaşayan bir gayri müslimi (muahhit) öldüren kimseye Allah cenneti haram kılmıştır."¹⁴ "Muahhidin malını haksız yere kullanmak helal değildir."¹⁵

Zimmilerden¹⁶ muahhitlerin İslâm'ın emirlerine muhalefet eden mütecevizler İslam hukukunda insafa gelinceye kadar cezalandırılır ve İslâmî adalet yerine gelir. İslâmiyet, aşağıdaki ayetlerle ferdi mesuliyeti şöyle izah ediyor: "Her insan kendi kazancından mesuldür." "Her kimse, kazancıyla tutulur."¹⁷ "Onun için her kim zerre ağılığın-

¹⁰ Müslim, *Sahih*, II, 279.

¹¹ Müslim, *Sahih*, II, 28-29.

¹² Müslim, *Sahih*, I, 50; Feth el-Bârî Haşiyesi.

¹³ Buhârî, *Sahih*, I, 54; Feth el-Bârî Haşiyesi

¹⁴ Ebu Davut, *Sünen*, II, 75; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 186

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 89-90

¹⁶ 52. Tur, 21.

¹⁷ 74. Müddesir, 38.

ca hayır işlerse onu görecek, her kim zerre miktarınca şer işlerse onu görecek.”¹⁸ ve diğer bazı ayetler, bunu yaparken İslâm, Müslüman bazı yollara süluk ettirerek, davet ettiği prensiplerle onu vakıya yaklaştırır, ameli yapar. Onları hayatta tatbik etmekten uzak nazari birer ideal olarak terk etmez.

İslam dininin iman esaslarının kalbinde yerleştirmeye çok itina ettiğini daha önce izah etmiştik. İman öyle olmalıdır ki; insan gidişatını böyle bir imana çevirmelidir.

İslam bu imana, hürriyeti hayata tatbik etme yolunu düzenleyen hukuk sistemini (teşri) de ilave etmiştir. Dinin emirlerine muhalefet eden, kendinden başka kimselerin hukukuna tecavüz edenler için tesirli cezalar vazetmiştir.

İslam, insanın yerine getirmeye mecbur bırakıldığı ukubatı ihtiva eden (teşri) hukuk sistemiyle de yetinmedi; zira insan zamanla he-deflerden teşri ve ukubetlerle inhiraf etmişti. İslam hukuk sisteminde imkan haline getirmediği hususları insanları kendi faydalanacakları gayeler için istismar edeceklerdir. İşte İslâmiyet’in iman esaslarından biri olan ahiret gününe iman buradan gelmiştir.

Ahiret gününde “Hiç bir sır gizli kalmayacak”¹⁹ olan Allahu Teala insanın gizli aşikar yaptığı amelleri tedbir eder. Keza “hain gözlülerin bakışlarını, kalplerde gizlenen şeyleri bilen”²⁰ Cenabı hak insanlar arasında hükmünü yürütür. “Kıyamet günü adalet terazilerini kuracağız. Hiçbir kimse hiçbir şeycikte haksızlığa uğramayacaktır. Hardal tanesi ağırlığında olsa hesaba katacağız.”²¹

Kur’anı-ı Kerim’in arz ettiği bu ince tasvir ilahi adalettir. Müminlerin kalbinde o ilahi adalete iman yerleşmiştir. Bu durum onları insanlar arasında İslâmî hürriyet prensiplerinin ameli sahaya intikalinde, onların içlerinden, imanlarında onları kontrol eden murakıp hale sokar.

¹⁸ 99. Zilzal, 7-8.

¹⁹ 69. Hakka, 18.

²⁰ 23. Müminün, 19.

²¹ 21. Enbiya, 47.

Yalnız hak ve hakikatın belirtileri bazan her ne kadar niyetleri iyi olsada, maksatları ıslah olsa da fertler arasında gizli kalır; meydana çıkmaz. Onun için İslam “Şura”²² yı İslâm görüşüne ilave etti. Bütün bu garantilerle İslâm hürriyeti Müslümanların yaşayışlarında hakikat ve vakıa olarak, onlar, büyük İslâm dinini insani bir din olduğuna iman ettikçe yaşamakta devam eder.

²² 2. Bakara, 33; 3. Al-i İmrân, 159; 42. Şura, 38.